

Аманалиева М.О.

**КЫРГЫЗСТАНДА ТУРИЗМ ТАРМАГЫНЫН ӨНУГҮҮСҮНДӨ ЭЛ АРАЛЫК
ТАЖРЫЙБАНЫН МААНИСИ**

М.О. Amanalievа

**THE IMPORTANCE OF INTERNATIONAL EXPERIENCE IN TOURIZM
DEVELOPMENT IN KYRGYZSTAN**

УДК: 33.001.796.51.(380.8)

Бул илимий макалада туризмди өнүктүрүүдө эл аралык тажрыйбалардын кыскача мааниси каралган. Негизинен Европа өлкөлөрүндөгү жана жакынкы КМШ мамлекеттериндеги туризмди өнүктүрүү саясаты баяндалат. Ошондой эле Кыргызстанда туризмди өнүктүрүүнүн маселелери каралган.

Кыргызстанда туризм тармагы экономиканын эң негизги тармагы болуп эсептелет. Себеби, азыркы талапка ылайык туристтерди өзүнө тарта турган жетишээрлик табигый жаратылышка бай, Улуу Жибек жолунун борборунда жайгашкан өлкөлөрдүн бири. Туристтик ресурстарды туура пайдалануу өлкөнүн экономикасына оң таасирин тийгизет жана өнүгүүгө өбөлгө түзөт. Андыктан, туризм тармагын экономикалык прогноздоо бүгүнкү күндө негизги маселе болуп келет.

Бизге белгилүү болгондой прогноздоонун теориялык изилдөө маселелери жана аны иштеп чыгуу негизинен илимий-изилдөө институттарында, ошондой эле, жогорку окуу жайларында жүргүзүлөт.

Негизинен алып карасак, экономикалык прогноздоонун өнүгүү мезгили 60-чы жылдардын экинчи жарымына таандык. Себеби, ошол мезгилдерде электрондук эсептөө машиналарын колдонуу кеңири таралган. Азыркы учурда экономикалык прогноздоо мамлекеттик органдар, ар кандай прогноздоо борборлору жана жеке ишканалар тарабынан жүргүзүлүп келет. Азыркы замандын экономикасы динамикалуу жана алдын ала айтуу өтө кыйын болгондуктан прогноздоону мүмкүн болушунча чындыкка жакындаштырууну талап кылат.

Бүгүнкү күндө рынок экономикасында жаңы товарларды чыгаруу, аларды кеңири жайылтуу жана кызмат көрсөтүү, ошондой эле туризм тармагы активдүү өнүгүүдө. Мисалы, туристтик региондорду өнүктүрүүдө Европалык союздун регионалдык саясат тажрыйбасын эске алсак болот. Европалык союздун регионалдык саясаты ресурстарды бөлүштүрүү структуралык фонддор аркылуу жүргүзүлөт. Ал фонддор аркылуу туристтик тармака эң ири өлчөмдөгү инвестициялар бөлүнүп жана көзөмөл жүргүзүлүп турат. Европалык союздун негизги саясаты өзүнүн катарындагы өлкөлөргө туризмди өнүктүрүүгө багытталган. Негизги принциптери[1]:

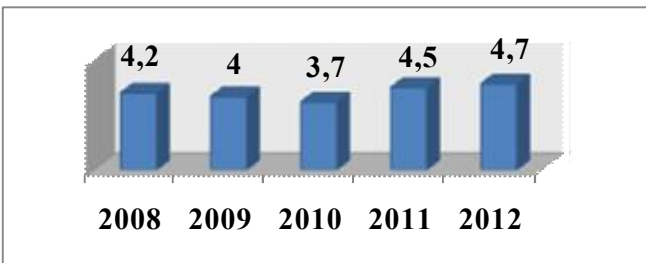
- туристтердин укугун юридикалык жактан камсыз кылуу;

- чек араларда туристтерди көзөмөлдөө тартиптерин жеңилдетүү;
- туристтерди туура эмес жарнама кылуудан коргоо;
- туристтердин саясий жана социалдык укуктарын коргоо;
- туризм тармагындагы ишмердүүлүктү жөнгө салуу жана салык саясатын көзөмөлдөө;
- туризм тармагында квалификациялуу жана профессионалдуу кадрларды даярдоо;
- жаңы гана өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдө туризмди өнүктүрүү.

Европалык союзга кирген өлкөлөрдүн негизги жетишкендиктери туризмди эл аралык деңгээлде туура жайылтуу болуп эсептелет. Бардык Европалык союзга кирген өлкөлөрдө улуттук туристтик администрациялар түзүлгөн жана туризмди өнүктүрүү боюнча улуттук программалар иштеп чыккан. Алар Европалык союз тарабынан каржыланат. Ошол себептен азыркы учурда туристтердин элүү пайыздан ашыгы Европа өлкөлөрүнө саякатташат.

Туризм Европа экономикасынын эң негизги бөлүгү болуп калды десек болот. Себеби, туристтик ишмердүүлүктүн көрсөткүчү Европа союзуна кирген өлкөлөрдө ички дүң продуктунун 5% түзөт, мындайча айтканда туризм соода жана курулуш тармактарынан кийинки эле үчүнчү орунда турат[2].

Кыргызстанда бул көрсөткүч канаттандыраарлык деңгээлге жете элек. Туризм тармагынан түшкөн киреше өлкөнүн ички дүң продуктусунун болгону 4% түзөт. Акыркы жылдардагы туризм тармагынан түшкөн ИДПнын көрсөткүчтөрүн Улуттук статистикалык комитеттин берген маалыматтарын пайдаланып түзүлгөн кийинки сүрөттөн байкоого болот[3]:

Сүрөт 1. ИДПга туризм тармагынан түшкөн киреше 2008-2012 жылдарда (% менен).

Ал эми КРнын Улуттук статистикалык комитетин маалыматы боюнча 2012-жылы туризм тармагына 6,9 млн. АКШ долл. инвестиция тартылган. Туризм чөйрөсүнө сарпталган чет өлкөлүк инвестициялар кийинки таблицада берилген.

Таблица 1

Туризм тармагына инвестиция (миң АКШ долл.)

	2008	2009	2010	2011	2012
Эс алуу жана туризм	19 962,7	27 158,8	21 249,8	43 779,7	6 948,5
Анын ичинде:					
КМШдан тышкары өлкөлөрдөн:	4 978,0	21 260,1	21 249,1	43 721,0	5 917,9
Бельгия	-	-	6,7	6,7	16,9
Британ аралдары	1,9	-	850,4	2432,6	363,0
Германия	63,0	-	163,0	4,0	104,7
Израиль	-	581,8	-	-	-
Иран	2,6	2 625,0	-	-	-
Кипр	-	-	-	99,4	
Кытай	-	656,7	12 000,0	13596,1	165,0
Литва	-	0,6	-	-	-
Бириккен Араб Эмираттары	193,5	418,7	87,2	23 213,4	3 435,9
Пакистан	-	0,6	4,8	-	-
Бириккен падышалык	430,1	-	-	-	-
Корея Республика	-	106,6	70,5	80,2	74,9
Кошмо штаттар	4 286,9	16 870,1	8 066,5	4 288,5	1 757,2
Түркия	-	-	-	0,1	0,3
КМШ өлкөлөрү:	14 984,7	5 898,7	0,7	58,8	1 030,6
Азербайджан	-	-	-	-	39,9
Армения	40,6	69,1	-	-	
Казахстан	14 449,9	4 994,1	0,5	9,3	
Россия Федерациясы	494,2	835,5	0,2	49,5	990,7

Булагы: КРнын Улуттук статистикалык комитетинин маалыматы.

Туристтик тармакты прогноздоо маселелери КМШ өлкөлөрүндө дагы активдүү каралып келет. Мисалы, Россия туризмди өнүктүрүүдө ар кандай эл аралык иш чараларды өткөрүүдө. Айта кетсек, спорттук мелдештер (Казан шаарындагы Универсиада, Сочидеги кышкы Олимпиада, футбол боюнча дүйнөнүн чемпионаты ж.б.), ошондой эле, ар кандай экономикалык жана саясий форумдар кыска убакыт ичинде инфраструктураны жакшыртууга, туристтерди өзүнө тартуу менен жашаган элдин социалдык-экономикалык абалын жакшы жака өзгөртүүгө жардам берет.

Дагы бир туризм тармагы өнүккөн КМШ өлкөлөрүнүн бири – Казахстан. Туризмди өнүктүрүү

максатында Казахстан Республикасынын туризмди жана спортту өнүктүрүү агенттосу тарабынан ар кандай жаңы программалар иштелип келет. Мисалы, «Туризм тармагын өнүктүрүү 2015-2020 жылдарда» программасы өкмөттүн токтому менен бекитилген. Программанын негизги максаты – жогорку деңгээлдеги рыноктун талабына жооп берген туристтик комплексти түзүү, ар кандай туризм менен байланышкан экономиканын тармактарын өнүктүрүү жана туристтик имиджди түзүү жана чыңдоо болуп эсептелет.

Дүйнөлүк масштабда эл аралык туризмди өнүктүрүүдө алты туристтик регион белгиленген. Алар, Африка, Америка, Азия жана Тынч океан региону, Европа жана Жакынкы Чыгыш өлкөлөрү. Эл аралык прогноз боюнча 2020 жылдары туристтер көбүрөөк келген региондор болуп Европа, Чыгыш Азия жана Тынч Океан региону, Америка алдыңкы орундарда турат. Андан кийин Африка, Жакынкы Чыгыш жана Түштүк Азия региондору эсептелет.

Азыркы учурда туризмди өнүктүрүүнүн негизги мааниси эл аралык экономикалык мамилелерди чыңдоо болуп саналат. Туризм тармагы өлкөгө валютанын булагы болуп калары шексиз жана кирешелерди региондор аралык бөлүштүрүүгө да таасирин тийгизет. Негизинен өлкөдө туристтердин санына карата жана туристтик сезонго ылайык жумуш орундары камсыздалат. Бул дүйнөлүк маанидеги экономиканын көйгөйлүү маселелеринин бири болгон жумушсуздукту азайтат жана калктын социалдык-экономикалык абалын жакшыртууга шарт түзөт. Ошондой эле тарыхый баалуулуктагы объектер сакталат жана маданий жана саясий мааниге ээ.

Жогоруда белгилеп кеткендей эл аралык туризмдин өнүгүүсү ар бир өлкөгө ар кандай таасирин тийгизет. Мисалы, Кипр, Сингапур, Швейцария, Австрия Египет жана Гонконг мамлекеттеринин экономикасынын негизги тармагы.

Айта кетсек, Сингапурда туризм тармагын өнүктүрүү үчүн инвестицияны тартууга жана жеке ишмердүүлүктү өнүктүрүүгө мамлекет тарабынан жакшы шарттар түзүлгөн. Ал эми Гонконгдо туризм тармагында иш жүргүзгөн ишкерлерге салык системасында жеңилдиктер берилген.

Кыргызстанга жогоруда айтылып кеткен өлкөлөрдүн тажрыйбасын колдонуу керек экенин белгилеп кетүүгө болот. Тактап айтканда, жеке ишкерлерге салык системасынан жеңилдиктерди берүү жана инвестицияны тартууга мамлекет тарабынан шарт түзүп берүү туризмдин өнүгүүсүнө жол ачат.

Бүткүл дүйнөлүк туризм уюмунун прогнозу боюнча жыл сайын туризмди өнүктүрүү көрсөткүчтөрү өсүүдө, жана ошол негизде, дүйнөлүк масштабда экономикалык жана социалдык өнүгүүлөр жана өсүүлөр байкалууда. Демек, туризмдин дүйнөлүк экономикада негизги орду бар экенин айтсак болот.

Эл аралык тажрыйбанын негизинде Кыргызстанда туризм тармагын өнүктүрүүгө төмөнкүдөй шарттарды талап кылууга болот:

- туризмди өнүктүрүүдө нормативдик-укуктук базаларды мамлекет тарабынан иштеп чыгуу;

- кадрдык саясатты жакшыртуу жана туристтик тармакты илимий-методикалык, жарнактык-маалымат жактан камсыз кылуу;

- орто жана чакан ишкерлердин өнүгүүсүнө шарт түзүү жана калктын туристтик тармакта иш алып баруусун стимулдаштыруу;

- туристтик тармакты каржылоодо жана инвестицияны тартууда мамлекет тарабынан шарт түзүү;

- туристтик продукту дүйнөлүк рынокко чыгарууда ар кандай иш чараларды өткөрүү жана улуттук туристтик продуктуну иштеп чыгуу;

- туристтик инфраструктуранын өнүгүүсүн камсыз кылуу жана туризмдин материалдык базасын

жакшыртуунун негизинде жаңы талапка жооп берген комплекстүү объекттерди куруу.

Демек, ушул шарттарды ишке ашырууда экономикалык прогноздоонун методдорун колдонуу, туризм чөйрөсүн өлкөдө өнүктүрүүдө негизги экономикалык мааниге ээ экени талашсыз.

Адабияттар:

1. Turistskaya politika stran Evropeyskogo soyuza. [Electronic resource]. URL: <http://mytrevel.org.ua/strany/turisticheskaya-politikastran-evropejskogo-soyuza.html> (date of access: 27.10.2011.)
2. Evrokomissiya prinyala obshchuyu dlya vsekh stran ES strategiyu razvitiya turizma. [Electronic resource]. URL: www.gecont.ru (date of access: 27.10.2011.)
3. Кыргызстандагы туризм 2013 [Текст]: стат.жыйнак. – Б.: КРнын Улуттук стат.комитети, 2013.

Рецензент: д.э.н. Арзыбаев А.А.